

ARRESE'TAR EMETERI (1869-1954)

EUSKAL-ASTEA: **ITZALDIA** (2002-11-29)

Ona emen olerkari bikain bat, gaur egunez ainbeste olerkari lez itzaletan utzitakoa, nabarmentzen diranean, ostera, erdipurdikoak diranak. Arrese'tar Emeteri, nire ustez izadizale ta barrumiñeko olerkari bikaiña dogu, eta bere aldietako abeslari gorenena. Azkue'k eta Arana Goiri'k itzitako bidetik joian euskereari dagokionetan.

Bere bizitzaren aipatuko dodazan gora-beera oneik, Aita Santi Onaindia'ren "Euskal Literatura" liburu aipagarritik artutakoak dira.

Tolosan jaio zan olerkari au, 1869'ko Epailla'ren 3'garrenean. Aita tolosarra izan zan, baiña Gasteiz'en urte asko emon ebazan, eta emen Bauduer (prantzitar etorriko) andereiñoa ezagutu, eta ezkondu ziran. Emeteri mutilzar izan zan bizitza osoan, bere maitasun andia, aberriaz bestalde, bere ama izanik. Onen eriotzak bere baitan barrumin bizi-bizia piztu eutsan, eta nire ustez, amaganako maitasunak bere olerkirik gorenak piztu eutsazan.

Tolosa'n Eskolapio'tarren ikastetxean bete zituan bere ikasketak. Aren izakera urduri ta ameskorrari bide emonez, Ameriketara joan-etorri ugari bete zituan, eta pelotazaletasunak erkarrita, Habana'n, Merida'n, New York'en, Buenos Aires'en etabar, frontoiak eraikiz pelotazaletasuna zabaldu eban. Augaitik, diruari buruz, gora-beera andiak izan zituan.

Berez, biozti ta adeitsua izanik, bizitza ez yakon samurra izan, bere olerkiak adierazoten dabenez. Mutilzáarra izateak bere bizitzaren bakartasunari be, lagunduko eutsan ezpaibarik. Errimiñak, amaganako maitasun andiak, eta aberritik lekorean ain sarri ta luzaro ibilteak, eragingo eutsan nonbait, olerkietan bere barrumiñari bide emotea.

1903n. urtean, bere amaren eriotz-barriak Habana'n artu eban. Egun onetan bertan, "ama" olerki samurra idatzi eban.

Illotzik zauden ama lastana!
Sarri nik obitegian,
neure min eta penak esango
dizkizut ixil arian,
illak bakarrik entzuten duten
izkera maitagarrian.

Bizitza emon eutsan ama itzita, joan zan urrutira, eta orain semea biotz-negarretan dago amaren oroitzak jota...

Larogei urtekoa zala, Donostia itxi, eta Tolosa'ra joan zan, emen 1954'ko Jorrailla'ren 7'garrenean. 85 urteko zala, ilteko.

Zelako olerkaria izan zan...? Nire ustez barru-min osoko olerkaria. Bere aberria ta amaganako maitasun biziagaitik olerkari andia biurtu zan. Olerkariak baiña ez dira egiten, barruan daukien Jaungoikoak emondako doaiaren jabe izan bear dabe, eta doai onek emondako eragintzaz curen barru ederra adierazoten dabe besteakan maitasun txinpart ederrak ereintzen eta sakabanatuz. Olerkaria zan Emeteri olerkaria, eta ni bere olerkigintzak piztuta, oroitz maite baten goratzarrentzat, lerro oneik idaztera eragin nabe.

Argitara iru liburu emon ditu:

1. "Nere bidean" 200 orrialdekoa (Tolosa 1913). 1913 urteko jaietarako atondutakoa. Onetaraxe egiten dau txorta onen aurkezpena: "Udazkeneko txori-negarrrak orbe] tartean banatzen diran bezela, goitiztosto zurbil oietan mintsu dijoaz, ez dakit nora.....nire biotzeko eresirik geienak. Ez arritu; neke gabe, arin txoro, pozekko lorategian pinpilinpausen eraz nebillela zirudin garaian poz-eztia baiña aldi geigotan arkitu izan det zorigaitzeko lixtorra. Toki gorde ta irixpide zallean dago nunbait bizitz ontako ezti leun ori".
2. TXINDOR (Donostia 1928) 158 orrialdekoa, irakurleari diñotso "Nere bidean aspertu ezik osteralen bezin ameskor eta zaletsu ibilli naizen aldiko gorabeerak idatzi batean ezarri ta beronekin gaur zugana abegi on esker nator. Emen darakustan olerki-sorta belaxka izan arren, nere gogozkiko arduraz urri ez dago beintzat..."
3. "Olerki Berritze" (Zarautz 1952) 111 orrialdekoa. Berrogei ta bi olerki. Ona emen aurkezpeneko zati bat: "Alperkerizko Iastai bigunean etzinda ote nengon, zenbaitek ala uste izan arren, aldapa gogor zalletik ibilli naiz. Gauz bat bi bider esan besterik ezpaltiz, nekez ari bearrik ez nuen izango, errexean jardun eta nere arazoari laister azken emango nion..."

Olerkari bat benetan ezagutzeko, arein olerkiak ezagutuarazotea da biderik onena. Aspalditik etxean neukan eta sarri-askotan irakurritako "Olerki Berritze" bildumatik artutako olerki batzuk osoak edo zatika, ezagutu-arazoko dautsuedaz, zelako jasekoa zan Arrese'tar Emeteri ezagutu dagizuen. Ona emen ba, ezaugarri batzuk.

AMA

Zorigaitzaren asgabe latza
leguntzen dute malkoak
lore zimel bat udan bezela
egun-sentiko lanbroak.
Argaitik orain negar eta negar
ase nai luke kolkoak
t'argaitik orain negar eta negar
maitatzen ditut bertsoak.
Auek gotiñar antzera zaizkit,
suznoz iñar kidekoak,
mara-mara gaur nere barmendik
ixuritako tantoak.

¡Ama...! itz au dan goraltzigarri
ain xamur, aratz, kutuna...!
Ama da leirik onenak beti
ernarazten dizkiguna,
Jainko'ren urren ama guk ordu
zalletan aipa deguna,
biotzetiko egimen eder
guztiak berez dituna.
Ama zan gaxo negon aldiro
gau t'egun zaintzen niñuna,
ta amarik gabe larri, etsi-zail
nekezko bizitz astuna...

Etorkizun on bat neukalarik
iritxi naiaz ohea

euskal-erritik urrundu nintzan
amets-irudiz betea,
Une txar batez arturik ala
bear ez nuen bidea,
atsegin ordeaz arkitu ditut
arazo ta naigabea.

Bein eta berriz, geitu ta geitu
ixuri bezait negarra,
beriot aunitz gogoratuta
il zaidan ama laztana,
irten-goizean egunargitzez
ixil-ixillik nigana
erdu ta musu betezaletan
buguinki eman zidana.
Etzait aztuko negarrez
ni ez ikusteagaitik
luzaro nola egon zan bere
gela-txokoan bakarrik.
Maiz burura zait gaxoak neri
azkenekoz muin-egiñik
esandako au: "Seme bazoaz
amaren aldamenetik...!"

betiko gabaz nere bizitza
estaliko gaurtandik.
Itz oneik entzun t' alaz ere ni
eskergabeko semea,

urrundu nintzan... Arrezkero beltz,
illuna nere bidea.
Zerk bururazi, zer aizek Euskal-
erritik aldegitia...?
Leze bat emen, utzirik ango
babes ain goxo maltea...!

Egunero itsas-ertzean nabil
ipar-alderuntz begira;
alditxar guzik erabat nigan
gañezka bildu baitira.
Luzapenez min... Alik laisterren
itzul nai det sorterrira,
ama xar maite gaxoa nere
galdezka il zaidan tokira.

Jaunaren deyaiz igo zera-ta
orain ain oztin garbian
zure anima, ta korputza lur
gurutze baten azpian.
Illotzik zaidan ama laztana,
sari nik obitegian
nere min eta penak esango
dizkizut ixil arian
illak bakarrik entzuten duten
izkera maitagarrian.

TXANTXANGORRIA

Osto geienak ezetasunik
gabe zimel daudenean
ta batez ere mitxirrika illen
antzera darortzenean
begiak xabal-xabalik adar
billuzi baten gañean
egoten zera, txantxangorriya,
negarrez udazkenean.

Ain bakar, txukun eta geldiro
jardun oi zara kantuan
non beti ernai zuri begira
egon arren bat onduan
atsekabe ta miñeriturik

kantari zauden orduan
ari zeranik iñoiz ez dizu
atzik emango mokuan.

Eta onela amaitzen du olerki polit au,

O txori gaxo, sotil, polita,
biotz erien laguna,
txirulioka negar ugari
eztiro dariyozuna:
Zu zera beti, txantxangorriya,
zu zera txantxan-iztuna
alakoxe gaur maitagarri bat
erakusten diguzuna...!

Ots-egiten dit, ots eme kutun,
lengoxe deia ber-bera.
Malkarrik ez dun oroimen-bidez
noan iturri maitera.

Bizkorraldia...! Bat-batez orain
urrats arin, gogo txosper
ain txingar sortu zaidan kemenak
zut-zutik narabail gallen.
Gero amilduko banaiz ere
txapalda loretsu baten
babesa orain arki detanez
nere barru jairik onen...!

Eta olerki onen bidez amaitzen dot Arrese'tar Emeteri'ri buruz irazezan egindako azterketa au, geiagorako astirik ez-eta. Olerkari onek beste askok lez, gaur ez dau artzen merezi dauan begirune ta aipamena, bai ordea, belaxka diran zenbaitek. Euskerarekiko illunaldi baten murgilduta gagoz, euskeraz jabetu diranen eragintzak geiagorako emoten ez dauselako, urrean. Edozelan be, nire ustez, ona dana beti ona, eta urteak joan urteak etorri, gure benetako olerkariak, euskal elertian merezi daben lekua artuko dabe.

Besterik ez, Jaun-andreok